

Жељко Николов,
Operations manager, Предузеће Hewlett-Packard д.о.о., Београд

Улога и правне радње банака као поверилаца у наплати потраживања

Резиме

У своме правном одређењу банка је правно лице, финансијска институција, које се бави депозитним, кредитним и другим пословима и то: примањем свих врста новчаних депозита, давањем и узимањем кредита, девизним, девизно-валутним и мењачким пословима, издавањем хартија од вредности и новчаних картица, чувањем средстава и хартија од вредности и управљањем њима, куповином и продајом хартија од вредности, издавањем јемства, гаранција, авала и других облика јемства, пословима ланчног промета. Банка се као привредни субјекат, када су у питању активни банкарски послови јавља у улози повериоца, код кредитног посла. Банка се јавља у улози дужника код пасивних банкарских послова као што је депозитни посао, а јавља се и у неутралној улози, када није у улози ниши повериоца ни дужника, код изв. неутралних банкарских послова (нпр. послови ланчног промета).

Правне радње банке као поверилаца у најлажи потраживања, можемо поделити у две групе:

1. Правне радње банке код најлаже потраживања код неутралних банкарских послова (послови ланчног промета),
2. Правне радње банке код најлаже потраживања код активних банкарских послова (кредитни послови), где се банка јавља непосредно у улози повериоца.

Када је реч о правним радњама банке код најлаије поираживања код неутралних банкарских послова (послови илаиног промета) посебно треба истаћи посипуак редовне најлаије поираживања на основу издаиких инструмената обезбеђења најлаије.

У досадашњој пракси акцијни налог је представљао инструмент илаиног промета којим се обезбеђивала најлаија поираживања и који је као иакав био у широкој употреби у нашој привредно-правној пракси.

У иом смислу, у новом систему илаиног промета дошло је до значајних измена.

У актуелном систему илаиног промета умесно акцијних налога као средство обезбеђења и даље се може користити меница и посебно налог за најлаиу. Налог за најлаиу користи се за трансфер задужења и по својој функцији замењује више инструмената илаиног промета, као што су: акцијни налог, налог за најлаиу, налог за пренос рачуна акредитива, итерни налог за пренос.

Поиребно је нагласити разлику између правних радњи обезбеђења поираживања и правних радњи спровођења извршења ради најлаије поираживања.

Банка као поверилац може обезбедити своје поираживање иуиет заложно право.

У привредним односима до сада је највише била засипуљена ручна залога, али је све актуелнија и иипека, коју прае иипекарне функције банака (кредитора).

У посипуику принудне најлаије и реализације даиких средстава обезбеђења банка сходно члану Закона о извршном посипуику може користити следећа средства звршења која могу бити одређена, ради осиварења новчаног поираживања: продаја иокреиних ствари, продаја иеокреиности, пренос новчаног поираживања, уновчење других имовинских права и пренос средстава која се воде на рачуну дужника.

Кључне речи: банка, активни банкарски послови, неутрални банкарски послови, пасивни банкарски послови, илаини промет, инструментни обезбеђења, заложно право, средства извршења,

У своме правном одређењу банка је правно лице, финансијска институција, које се бави депозитним, кредитним и другим пословима и то: примањем свих врста новчаних депозита, давањем и узимањем кредита, девизним, девизно-валутним и мењачким пословима, издавањем хартија од вредности и новчаних картица, чувањем средстава и хартија од вредности и управљањем њима, куповином и продајом хартија од вредности, издавањем јемства, гаранција, авала и других облика јемства, пословима платног промета.¹⁾

Банка се као привредни субјекат, када су у питању активни банкарски послови јавља у улози повериоца, код кредитног посла. Банка се јавља у улози дужника

1. Чл. 21. Закона о банкама и другим финансијским организацијама ("Сл.лист СРЈ", бр.32/93, 24/94, 61/95, 28/96, 44/99, 36/2002 и 37/2002)

код пасивних банкарских послова као што је депозитни посао, а јавља се и у неутралној улози, када није у улози нити повериоца ни дужника, код тзв. неутралних банкарских послова (нпр. послови платног промета).

Када промишљамо о улози и правним радњама банаке као поверилаца у наплати потраживања, можемо их поделити у две групе:

1. Правне радње банке код наплате потраживања код неутралних банкарских послова (послови платног промета),

2. Правне радње банке код наплате потраживања код активних банкарских послова (кредитни послови), где се банка јавља непосредно у улози повериоца.

Правне радње банке код наплате потраживања код неутралних банкарских послова (послови платног промета)

Нови начин обављања платног промета, преко пословних банака почео је у Републици Србији почетком 2003. године. Закон о платном промету²⁾ значајно мења систем платног промета и усклађује га са платним системом земаља Европске уније. С обзиром да у овој области функционише тржиште, за очекивати је ће конкуренција учинити своје. Ако банка не изврши плаћање у законом предвиђеном року, подразумева се да ће клијент потражити банкарске услуге у другој банци.

Банке у новом систему платног промета воде рачуне за пословање правних лица и физичких лица која обављају делатност. На тај начин банкама је знатно олакшано праћене сопствене ликвидности, јер ће оне имати константан увид у рачуне својих депонената и тако пратити њихову ликвидност, од чије ликвидности зависи и ликвидност саме банке.

При томе треба имати у виду да ће Народна банка Србије и даље имати сталан и непосредан увид у ликвидност банака, с обзиром да ће се код ње воде рачуни банака, рачун обавезне резерве, рачун посебне резерве и рачун кредита за ликвидност.

Народна банка Србије је на себе преузела и одговорност за послове принудне наплате с рачуна правних лица.

Када је реч о правним радњама банке код наплате потраживања код неутралних банкарских послова (послови платног промета) посебно треба истаћи поступак редовне наплате потраживања на основу издатих инструмената обезбеђења наплате.

У досадашњој пракси акцептни налог је представљао инструмент платног промета којим се обезбеђивала наплата потраживања и који је као такав био у широкој употреби у нашој привредно-правној пракси.

У том смислу, у новом систему платног промета дошло је до значајних измена.

2. Закон о платном промету ("Сл. лист СРЈ", бр.3/02)

Сагласно тачки 13. Одлуке и Упутству за спровођење тачке 13. ст. 2 и 3 Одлуке о облику, садржини и начину коришћења инструмената платног промета³⁾ акцептни налог, као и остали инструменти који се сада користе као инструменти платног промета, од 01. јануара 2003. године су престали да буду инструменти. Акцептни налози који су издати до 31.12.2003. године, могу бити основ повериоцу да испостави својој банци налог за наплату до 30. јуна 2003. године. Уз налог за наплату банци се доставља и акцептни налог.

Издаваоци акцептних налога са датумом доспећа после 30. јуна 2003. године, у обавези су да својим повериоцима којима су издали такве акцептне налоге, дају овлашћење на основу којег они могу издати налог за наплату или их заменити другим инструментом обезбеђења. Овлашћење се издаје у два примерка. Први примерак дужник даје повериоцу и преузима од њега акцептни налог, а други примерак даје банци код које има отворен рачун. Најкасније до 30. јуна 2003. године, издаваоци акцептних налога са роком доспећа после тог датума, у обавези су да банци код које имају отворен рачун предају писмену изјаву (под материјалном и кривичном одговорношћу) да немају такве налоге, односно да су их заменили одговарајућим овлашћењем или дали друге инструменте обезбеђења. Акцептни налози налози који до 31.12.2002. године буду поднети на наплату и заведени у редослед наплате, служиће за принудну наплату као основ за издавање налога за наплату. Ималац акцептног налога (поверилац) у обавези је да најкасније десет дана пре рока доспећа тог налога, достави својој банци налог ради наплате.

Банка по добијању акцептног налога писмено тражи од Народне банке Србије да јој достави нови број рачуна дужника, као и назив банке код које се води тај рачун. По добијању тражених података, банка повериоца на дан доспећа налога испоставља налог за наплату и доставља га банци дужника, као и назив банке код које се води тај рачун.

По добијању тражених података, банка повериоца на дан доспећа налога испоставља налог за наплату и доставља га банци дужника, која после пријема налога за наплату, обавештава дужника и тражи сагласност за извршење акцептног налога.

Ако дужник одбије давање сагласности да се изврши акцептни налог, банка дужника о томе обавештава банку повериоца и доставља јој писмено образложење дужника. У овом случају банка повериоца акцептни налог, налог за наплату и писмено образложење доставља Народној банци Србије, ради принудне наплате.

У случају када се акцептни налог не може извршити зато што је рачун дужника угашен због стечаја или ликвидације, односно на основу закона или другог прописа, банка повериоца је у обавези да о томе обавести повериоца, како би он предузео одговарајуће радње за наплату потраживања. Уколико је дужник имао статусну промену, па му је због тога рачун угашен, банка повериоца покреће поступак

3. Одлука о начину принудне наплате с рачуна клијената ("Сл.лист СРЈ", бр. 29/02, 67/02) и Упутство за спровођење Одлуке о начину принудне наплате с рачуна клијената ("Сл. лист СРЈ", бр. 67/02)

за наплату акцептног налога са рачуна правног следбеника, а ако правни следбеник нема средстава на свом рачуну или одбије да да сагласност да се изврши тај акцептни налог са његовог рачуна, банка повериоца доставља Народној банци Србије акцептни налог и остале податке ради принудне наплате.

Имаоци барираних чекова и меница издатих до 31.12.2002. године, чекове и менице достављају банци код које имају отворен рачун четири дана пре рока доспећа. Истовремено достављају и све остале податке о дужнику (назив, седиште, матични број, уговор и др.). Банке које су примиле чекове и менице у обавези су да спроведу исти поступак за наплату ових инструмената као и код акцептног налога, односно да траже одговарајуће податке од Народне банке Србије, да обавештавају банке дужника, да траже сагласност од дужника и остале законом предвиђене радње.

У актуелном систему платног промета уместо акцептних налога као средство обезбеђења и даље се може користити меница и посебно налог за наплату. Налог за наплату користи се за трансфер задужења и по својој функцији замениће више инструмената платног промета, као што су: акцептни налог, налог за наплату, налог за пренос рачуна акредитива, интерни налог за пренос. Налог за наплату користи се:

1) Када поверилац, у складу са овлашћењем добијеним од дужника, иницира банци да се изврши наплата средстава са рачуна дужника (писмено овлашћење које дужник даје својој банци и свом повериоцу) за:

- измиривање обавезе дужника по основу промета робе и услуга;
- наплату доспелих хартија од вредности и других инструмената обезбеђења плаћања;
- плаћања из средстава акредитива;
- наплату по основу примљених чекова грађана и других инструмената банака;
- наплату провизије за услуге платног промета и др.

2) Када се врши наплата по основу извршених решења издатих на основу закона, односно извршних судских решења.

Правне радње банке код наплате потраживања код активних банкарских послова (кредитни послови), где се банка јавља непосредно у улози повериоца

Потребно је нагласити разлику између правних радњи обезбеђења потраживања и правних радњи спровођења извршења ради наплате потраживања.

Банка као поверилац може обезбедити своје потраживање путем заложног права.

У привредним односима до сада је највише била заступљена ручна залога, али је све актуелнија и хипотека, коју прате хипотекарне функције банака (кредитора). Код ручне залогe, поред физичке предаје ствари у државину повериоца, често се у привредним односима користи и тзв. симболична предаја (нпр. предаја за-

ложнице - варанта, хартије од вредности чијим преношењем се преноси и заложно право на ствари на коју се односи). Предаја заложене ствари у државину повериоца има негативне последице, јер лишава залогодавца могућности коришћења заложене ствари. Залога настаје на основу правног посла, судске одлуке и закона. Банка може обезбедити своје потраживање путем:

- залоге на покретним стварима - ручна залога;
- залоге на непокретним стварима или на покретним стварима о којима се воде посебни регистри (бродови, ваздухоплови и сл.) – хипотека;
- залоге на правима.

Заложно право (залога) је стварно право на туђој ствари, чији је титулар (заложни поверилац, залогопримац) овлашћен да продајом наплати из заложене ствари своје потраживање које је заложним правом обезбеђено. Залога на покретним стварима и залога на правима уређене су Законом о облигационим односима, док се на хипотеку примењују одредбе Закона о основама својинскоправних односа.⁴⁾ Заложно право карактерише неколико начела: акцесорност (постојање заложног права условљено је постојањем тражбине, главног права коју обезбеђује), официјелност (заложно право даје повериоцу овлашћење да zaloђену ствар може продати кад дужник не плати дуг), специјалитете (заложно право обухвата само индивидуално одређене ствари), недељивост (цео предмет залоге са свим својим деловима одговара за тражбину, а да се, с друге стране, читава тражбина са свим својим деловима обезбеђује заложеним предметом).

У поступку принудне наплате и реализације датих средстава обезбеђења банка сходно члану 28. Закона о извршном поступку⁵⁾ може користити следећа средства извршења која могу бити одређена, ради остварења новчаног потраживања: продаја покретних ствари, продаја непокретности, пренос новчаног потраживања, уновчење других имовинских права и пренос средстава која се воде на рачуну дужника.

Извршење на рачуну дужника је најефикаснији начин остварења новчаног потраживања, али само кад на рачуну дужника има довољно новчаних средстава.

Извршење продајом покретних ствари је такође ефикасан начин остварења новчаног потраживања, али условљен тиме да дужник поседује покретне ствари веће вредности, имајући у виду висину потраживања у привредним споровима.

Продаја непокретности је по ефикасности остварења новчаног потраживања, на последњем месту, али зато, имајући у виду да су вредности непокретности обично веће и под условом да је непокретност уписана у земљишне књиге, поверилац има сигуран начин да оствари своје потраживање.

4. Закон о облигационим односима ("Сл.лист СФРЈ", бр.29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и "Сл.лист СРЈ", бр.31/93) Закон о основама својинскоправних односа ("Сл.лист СФРЈ", бр.6/80, 36/90, "Сл.лист СРЈ", бр.29/96)

5. Закон о извршном поступку ("Сл.лист СРЈ", бр. 28/00)

У пракси, у поступку извршења ради остварења новчаног потраживања пред трговинским судовима, као најчешће и најефикасније средство извршења предлаже се и одређује пренос средстава дужника.

Често се као дужници појављују и привредни субјекти чији су рачуни у дужем временском периоду без прилива, или са само симболичним приливом новчаних средстава, а уствари тај дужник промет новчаних средстава врши преко рачуна неког другог правног лица, најчешће предузећа чији је дужник оснивач. Имајући у виду да извршна исправа гласи на дужника, поверилац може тражити извршење само против лица које је у извршној исправи означено као дужник и на његовом рачуну, а не и против лица или са рачуна тог лица, преко чијег рачуна дужник по сазнању повериоца врши промет новчаних средстава.

У новом систему платног промета извршна судска решења којим се одређује пренос новчаних средстава са рачуна дужника на рачун повериоца обавља се у Народној банци Србије, која располаже сазнањем о свим рачунима учесника у платном промету (и у ситуацији када предузеће има више рачуна у више банака, врши се блокада свих рачуна и њихових салда).

Као средство извршења предлаже и одређује се продаја покретних ствари дужника, у случајевима када на дужниковом рачуну у релативно дужем временском периоду нема довољно средстава да би поверилац остварио своје целокупно новчано потраживање, а над дужником није отворен поступак стечаја или ликвидације.

Шта да учини поверилац (банка) када своје новчано потраживање, које у привредним споровима може да износи и по неколико милиона динара, остварује у извршном поступку пред трговинским судом, а дужник на рачуну нема средстава или их има у симболичном износу, не поседује покретну имовину значајније вредности, а има у својини једну или више непокретности? У таквој ситуацији као средство извршења предлаже и одређује се продаја непокретних ствари дужника.

Све су ово могући поступци и правне радње банке у наплати свог потраживања. Тешко је рећи који је поступак најефикаснији. У судској пракси могу се пронаћи најразличитији случајеви. Може се рећи да је најбољи онај поступак који је најефикаснији, али је тешко одредити меру ефикасности, посебно јер су у питању поступци у којима су садржане радње судова и Народне банке Србије у којој се, на основу извршног судског наслова, врши принудна наплата са рачуну дужника.

Уместо закључка

Банка се као привредни субјекат, када су у питању активни банкарски послови јавља у улози повериоца, код кредитног посла. Банка се јавља и у улози дужника код пасивних банкарских послова као што је депозитни посао, а јавља се у неутралној улози, када није у улози нити повериоца ни дужника, код тзв. неутралних банкарских послова (нпр. послови платног промета).

Улога и правне радње банака као поверилаца у наплати потраживања, могу се поделити у две групе:

1. Правне радње банке код наплате потраживања код неутралних банкарских послова (послови платног промета),

2. Правне радње банке код наплате потраживања код активних банкарских послова (кредитни послови), где се банка јавља непосредно у улози повериоца.

Постоји разлика између правних радњи обезбеђења потраживања и правних радњи спровођења извршења ради наплате потраживања.

Свака од ових група радњи има своје особености и привредно правна пракса, али свакако и теорија, треба да дају одговарајуће предлоге и сугестије у будућности, у погледу њихове ефикасности и примењивости у свакодневном привредном животу.

Željko Nikolov,
Operations manager, Hewlett-Packard office, Belgrade

Role and Legal Activities of Bank in Rewinding Revenues

Summary

This year in Republic of Serbia was established new payment system through commercial banks. Commercial banks on financial market have a role to utilized clients in a way to make best options for their revenues. With new role to maintained payment system, banks also have better insight of financial capabilities of their clients. In the same time, they have to secure their credit lines or investments.

There are several legal options to secure the bank investments, from different type of securities, collaterals to mortgages, and different type of legal procedures to cash revenues. This procedures include actions not only by bank as a creditor, corporation as a debtor, but also includes active role and actions of courts and National bank of Serbia. In new payment system, future business experience will show what is best and most effective legal way for a bank to cash their revenues from insolvent debtor.

Key words: bank, active banking acts, passive banking acts, neutral banking acts, payment system, ensuring documents, collaterals, mortgages, legal acts for cashing revenues